

VÄLIASEMIA MATKALLA UTOPIAAN

Tutkielma Erik Olin Wrightin todellisen utopian käsitteestä

Ville Mäki

Kandidaatintutkielma

Filosofia

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

kevät 2021

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. TAUSTAA WRIGHTIN AJATTELUUN	3
2.1 EMANSIPATORINEN YHTEISKUNTATIEDE	3
2.2 YHTEISKUNNALLINEN VALTA JA HYBRIDIT	5
3. UTOPIOISTA	7
3.1 UTOPIAN KÄSITTEEN HISTORIA LYHYESTI	7
3.2 WRIGHTIN UTOPIAKÄSITYS	8
3.2.1 <i>Utopiat vaihtoehtoina</i>	9
3.2.2 <i>Utopia mittana</i>	10
4. TODELLISET UTOPIAT	12
4.1 TODELLISTEN UTOPIOIDEN SUHDE UTOPIAAN	14
4.2 TODELLISTEN UTOPIOIDEN SUHDE TODELLISUUTEEN	15
4.3 ESIMERKKEJÄ TODELLISISTA UTOPIOISTA	18
4.3.1 <i>Wikipedia</i>	18
4.3.2 <i>Perustulo</i>	19
4.3.3 <i>Työläisten osuuskunnat</i>	20
5. TODELLISTEN UTOPIOIDEN FUNKTIOITA	23
5.1 VAIHTOEHTOJEN TARJOAMINEN	23
5.2 TOIMINTAAN MOTIVOINTI	24
5.3 UTOPIAKÄSITTEEN KUNNIANPALAUTUS	25
6. LOPUKSI	27
LÄHTEET	29

1. JOHDANTO

Ihmisellä on luontainen kyky käyttää mielikuvitustaan vaihtoehtoisten tilanteiden kuvittelemiseen ja paremmasta elämästä haaveiluun. Tämä kyky voi ilmentyä hyvinkin arkisissa tilanteissa, kuten joka lauantai-ilta, kun tuhannet suomalaiset haaveilevat lottovoitosta. Mielikuvitusta voi kuitenkin käyttää laajemminkin ja ihmiset ovat kykeneväisiä kuvittelemaan täysin eletystä todellisuudesta poikkeavia maailmoja ja yhteiskuntia. Maailmoja ja yhteiskuntia, jotka olisivat parempia kuin eletty todellisuus ja joissain tapauksissa yksilön mielestä täydellisiä paikkoja. Kyky käyttää mielikuvitusta ja ajatella toisin on perusta sille mitä kutsumme utopiaksi. Utopiat ovat kuvitelmia ihanteellisesta maailmasta. Ne ovat osoitus ihmisten kaipuusta parempaan elämään. Yleinen mielipide utopioista kuitenkin on, että ne ovat olemassa vain ihmisten mielissä, ne ovat haaveita, joita ei voida koskaan toteuttaa konkreettisesti. Tämä mielipide voi kuitenkin olla virheellinen, kuten todellisten utopioiden käsite yrittää meille todistaa.

Erik Olin Wright on marxilainen¹ sosiologi, joka on tunnettu kahdesta eri tutkimuskohteesta. Suurimman osan urastaan Wright on käyttänyt tutkimukseen yhteiskuntaluokista ja niihin liittyvistä kysymyksistä. Toinen aihe, josta Wright tunnetaan, on hänen tutkimuksensa utopiakäsitteen parissa ja todelliset utopiat hankkeesta (real utopias project), jonka tehtävä on Wrightin (2010a, x) mukaan luoda selvitys toimivista institutionaalisista periaatteista, jotka toimivat emansipatorisina vaihtoehtoina olemassa olevalle maailmalle. Tämän jälkimmäisen teeman osalta Wright tunnetaan parhaiten todellisen utopian käsitteestä, jonka tarkoitus on kuvata, miten utopioita voidaan konkreettisesti toteuttaa maailmassa.

Tutkielmani tarkoitus on käsitellä todellisen utopian käsitettä ja pyrkiä selventämään, mitä todellinen utopia käsitteenä tarkoittaa, millaisia todelliset utopiat ovat sekä minkälaisia poliittisia funktioita todellisilla utopioilla voidaan ajatella olevan. Ennen itse todellisten utopioiden käsittelyä tulen taustoittamaan Wrightin käsityksiä oikeudenmukaisuudesta ja

¹ Wright ei kuitenkaan ole mitenkään puhdasoppinen marxilainen, koska hylkää useita osia marxilaista teoriaa, kuten materialistisen dialektiikan, työnarvoteorian ja Marxin ennustuksen kapitalismin pitkäaikaisesta kehityksestä, jonka mukaan kapitalismin sisäiset ristiriidat tulevat ajan myötä voimistumaan entisestään ja lopulta tuhoamaan kapitalismin olemassaolon ehdot. Wright itse tunnistaa oman revisionisminsa ja kertoo olevansa ylpeä siitä. Ks. Wright, Pyykkönen & Lakkala 2018 ja Wright 2010a, 100–107.

emansipaatiosta sekä Wrightin käsitystä yhteiskuntien talousstruktuurien rakenteesta. Tämän jälkeen käsittelen itse utopian käsitettä avaamalla ensin lyhyesti käsitteen historiaa ja sitä, miten Wrightin mukaan utopiat voidaan ymmärtää. Näiden kappaleiden jälkeen siirryn itse todellisten utopioiden käsittelyyn ja pyrin selventämään millaisessa suhteessa todelliset utopiat ovat sekä utopiaan että todellisuuteen. Pyrin myös antamaan esimerkkejä siitä millaisia todelliset utopiat voivat käytännössä olla. Viimeiseksi käsittelen todellisten utopioiden poliittisia funktioita ja arvioin sitä millaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia todellisilla utopioilla voisi olla.²

Todellisten utopioiden käsite on Wrightilla hyvin läheisessä suhteessa sosialismiin, jota Wright pitää varteenotettavana vaihtoehtona kapitalismille. Wright (2019, xiv) onkin sanonut puhuvansa eräänlaisen demokraattisen markkinasosialismin puolesta. Tutkielmassani en tule kuitenkaan käsittelemään sosialismin ja todellisten utopioiden välistä suhdetta, vaan pyrin vain selventämään, mitä todelliset utopiat käsitteenä tarkoittaa.

Utopioilla on aina ollut suuri merkitys politiikassa ja niiden tavoittelu on saanut aikaan suuria ihmisten elämänlaatua parantavia muutoksia. Utopioita on kuitenkin aina myös vastustettu ja niiden kannattajia on pidetty todellisuudesta vieraantuneina haaveilijoina. Tämä tendenssi on tänäkin päivänä erityisen voimakas. Elämme maailmassa, jossa radikaaleja näkemyksiä ennemmin pilkataan kuin otetaan tosissaan (Wright 2010a, 8). Yksi tutkielmani lähtökohdista onkin, että radikaalin muutoksen vaatiminen ei ole turhanpäiväistä haaveilua vailla kosketusta todellisuuteen, vaan täysin realististen mahdollisuuksien sisällä. Todellisten utopioiden käsite mielestäni todistaa tämän väitteen ja pyrin seuraavilla sivuilla perustelevaan, miten se tässä onnistuu.

² Wrightin teoria todellisista utopioista on myös saanut kohdalleen kritiikkiä, mutta sitä ei tulla syvällisesti käsittelemään tutkielmassa. Tulen kuitenkin tarvittaessa viittaamaan kritiikkiin, jos se on oleellista käsiteltävän osuuden kannalta. Kritiikkiä Wrightille ovat esittäneet mm. Russell Jacoby (2011, 95–98), Ruth Levitas (2013, 45–49) ja Marit Böker (2017, 94).

2. TAUSTAA WRIGHTIN AJATTELUUN

Ennen Wrightin utopiakäsityksen ja todellisten utopioiden tarkastelua on mielestäni tarpeellista taustoittaa Wrightin ajattelua, jotta näiden käsitteiden ymmärtäminen olisi helpompaa. Erityisen tärkeät osat Wrightin ajattelua koskevat hänen käsityksiään emansipatorisesta yhteiskuntatieteestä (emancipatory social science) ja yhteiskunnallisesta vallasta sekä sen suhteesta talousstruktuureihin. Pysin tästä syystä selventämään näitä käsitteitä hieman ennen kuin siirryn käsittelemään itse todellisia utopioita ja utopian käsitettä.

2.1 Emansipatorinen yhteiskuntatiede

Wright esittää teoksessaan *Envisioning Real Utopias*, että todelliset utopiat ja niiden luominen on osa kokonaisuutta, jota voidaan kutsua emansipatoriseksi yhteiskuntatieteeksi. Emansipatorisen yhteiskuntatieteen tarkoitus on Wrightin mukaan luoda tieteellistä tietoa, joka on relevanttia pyrkimyksille erilaisten sarron muotojen haastamisessa. Wright jakaa emansipatorisen yhteiskuntatieteen kolmeen eri osaan, jotka ovat: 1. Diagnoosi ja kritiikki, 2. Vaihtoehtojen luominen ja, 3. Teoria muutoksesta. (Wright 2010a, 10–29.) Emansipatorisen yhteiskuntatieteen tarkoitus on siis selvittää mikä maailmassa on ongelmallista, muodostaa käsitys vaihtoehdoista, jotka korjaisivat tämän ongelman ja toteuttaa nämä vaihtoehdot.

Emansipatorisen yhteiskuntatieteen perustana toimii tietynlainen käsitys arvoista ja oikeudenmukaisuudesta. Arvot toimivat välineenä kritiikille siitä, miten nämä arvot eivät nykytilassa toteudu. Samoin arvot myös toimivat lähteenä sille millaisia vaihtoehtoja pidämme toivottavina ja lopulta muutosta koskevassa teoriassa pyritään selventämään sitä, miten nämä arvot voitaisiin tuoda todellisen maailman instituutioihin. Wright itse on määritellyt kolme arvorypäästä, jotka ovat oleellinen osa hänen kapitalismikritiikkiään, koska nämä arvot eivät toteudu kapitalismissa, vaikka niiden toteutuminen olisi toivottavaa.³ Nämä arvoryypäät ovat tasa-arvo/reiluus (equality/fairness),

³ Wrightin kapitalismikritiikki on huomattavasti laajempi kuin tässä se yhteydessä esitetään, mutta seuraavaksi esiteltäviä arvoja ja sitä, että ne eivät toteudu kapitalismissa voidaan pitää koko Wrightin kritiikin pohjana. Ks. Wright 2010a, 33–85.

demokratia/vapaus (democracy/freedom) ja yhteisö/solidaarisuus (community/solidarity). Tasa-arvon ja reiluuden arvorypäs edustaa näkemystä, jonka mukaan kaikilla ihmisillä tulisi olla samanarvoinen pääsy kukoistavan (flourishing) elämän mahdollistaviin sosiaaliin ja materiaaliin välineisiin. Demokratian ja vapauden arvorypäs puolestaan edustaa Wrightin mukaan itsemääräämisen arvoa eli jokaisella ihmisellä pitäisi olla oikeus vaikuttaa merkityksellisellä tavalla itseään koskevissa asioissa ja päätöksissä. Solidaarisuuden ja yhteisön arvoryppään perustava ajatus on, että ihmisten tulisi tehdä yhteistyötä, ei vain oman hyödyn vuoksi, vaan siksi, että he todella välittävät muiden ihmisten hyvinvoinnista. (Wright 2019, 9–21.)

Näiden lisäksi Wright on esittänyt näkemyksen poliittisesta ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta, jotka toimivat pohjana sille millaisen oikeudenmukaisen yhteiskunnan tulisi olla. Sisällöllisesti nämä oikeudenmukaisuuskäsitykset ovat hyvin samankaltaisia kuin edellä esitetyt arvoryppäät. Wright määrittelee sosiaalisen oikeudenmukaisuuden olevan sitä, että kaikilla ihmisillä olisi laajasti samanarvoinen pääsy kaikkiin välttämättömiin materiaaliin ja sosiaaliin välineisiin, jotka mahdollistavat kukoistavan elämän. Poliittinen oikeudenmukaisuus on Wrightin mukaan puolestaan sitä, että kaikilla ihmisillä olisi samanarvoinen pääsy kaikkiin välineisiin, joilla osallistua merkityksellisesti päätöksiin asioista, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä. Yhdistettynä näitä voidaan kutsua demokraattiseksi egalitarismiksi (democratic egalitarianism). (Wright 2010a, 12–20.)

Demokraattinen egalitarismi ja demokratia/vapaus, tasa-arvo/reiluus ja solidaarisuus/yhteisö ovat siis läheisessä suhteessa keskenään. Demokraattisen egalitarismin voidaankin katsoa toteuttavan näistä demokratian ja vapauden sekä tasa-arvon ja reiluuden arvot, koska yhteiskunta on tasa-arvoinen ja reilu ollessaan sosiaalisesti oikeudenmukainen ja demokratia ja vapaus puolestaan toteutuvat, kun yhteiskunta on poliittisesti oikeudenmukainen. (Lakkala 2020, 75.)

Wrightin näkemyksen mukaan edellä esitetyt arvot ja käsitykset oikeudenmukaisuudesta eivät toteudu kapitalismissa, joten tulisi tavoitella vaihtoehtoa, jossa nämä normatiiviset ideaalit toteutuvat. Demokratian, tasa-arvon ja solidaarisuuden arvot toimivat siis normatiivisena pohjana sekä nykytilan kritisoimiselle että vaihtoehtojen luomiselle.

2.2 Yhteiskunnallinen valta ja hybridit

Valta on tärkeä käsite missä tahansa yhteiskuntateoriassa ja sille on useita erilaisia määritelmiä. Wright itse määrittelee vallan hyvin yksinkertaisesti sanomalla, että valta on toimijan kyky saavuttaa asioita maailmassa ja luoda vaikutuksia suhteessa, johonkin tavoitteeseen tai tarkoitukseen. Valta määrittyy sen kautta kuinka tehokkaasti yksilö pystyy luomaan vaikutuksia ja saavuttamaan asioita. (Wright 2010a 111–112.) Wright erottelee toisistaan kolme vallan muotoa, jotka ovat: 1. taloudellinen valta, 2. valtiovalta ja, 3. sosiaalinen valta. Taloudellinen valta tarkoittaa, että toimijan kyky saavuttaa asioita perustuu taloudellisiin resursseihin, valtiovallassa valta puolestaan perustuu sääntöjen laatimisen hallintaan ja niiden täytäntöönpanoon tietyllä alueella ja sosiaalinen valta perustuu kykyyn mobilisoida ihmisiä vapaaehtoiseen kollektiiviseen toimintaan. (Wright 2010a, 113.) Wright on myös erotellut kolme erilaista sosiaalisen interaktion aluetta, joilla erilaiset vallan muodot toimivat, jotka ovat 1. valtio, 2. talous, ja 3. kansalaisyhteiskunta. Valtiossa harjoitettu vallan muoto on valtiovalta, taloudessa harjoitettu vallan muoto on taloudellinen valta ja kansalaisyhteiskunnassa harjoitettu valta on sosiaalista valtaa, jota käyttävät erilaiset viralliset tai epäviralliset yhteenliittymät, kuten puolueet ja erilaiset organisaatiot. (Wright 2010a, 118–120.)

Kun nämä vallanmuodot yhdistetään omistukseen, saadaan kolme erilaista talousstruktuuria: kapitalismi, etatismi (statism) ja sosialismi. Näiden talousstruktuurien erot perustuvat siihen minkälaista valtaa käytetään taloudellisessa toiminnassa ja mikä on tuotantovälineiden omistuksen luonne. Kapitalismissa taloudellista toimintaa ohjaa taloudellinen valta ja tuotantovälineet ovat yksityisomistuksessa, etatismissa taloudellista toimintaa ohjaa valtiovalta ja tuotantovälineet ovat valtion omistuksessa ja sosialismissa taloudellista toimintaa ohjaa sosiaalinen valta ja tuotantovälineet ovat sosiaalisessa omistuksessa. (Wright 2010a, 120–121.)

Wright siis määrittelee, että talousstruktuuri perustuu siihen minkälainen vallan muoto ohjaa taloudellista toimintaa. Kapitalismissa taloudellista toimintaa ohjaa taloudellinen valta, etatismissa valtiovalta ja sosialismissa sosiaalinen valta. Wright kuitenkin korostaa, että tällaiset kuvaukset ovat vain ideaalityyppejä eikä todellisuudessa koskaan ilmene

puhtaan kapitalistista, etatistista tai sosialistista talousstruktuuria.⁴ Sen millaiseksi talousstruktuuria kutsumme määrittää se, mikä tässä strukturissa on hallitseva vallan muoto. Kapitalismi, etatismi ja sosialismi ovat muuttujia, joiden voimakkuus määrittelee millaiseksi yhteiskuntaa kutsumme (Wright 2010a, 123–125.) Näin ollen kapitalismi on talousstruktuuri, jossa taloudellinen valta on hallitseva vallan muoto ja valtiovalta sekä sosiaalinen valta ovat tälle alisteisia. Samoin sosialismissa sosiaalinen valta on hallitseva ja muut vallan muodot ovat tälle alisteisia.

Mikään talousstruktuuri ei siis koskaan toteuta vain yhtä vallan muotoa, vaan on sekoitus erilaisista vallan muodoista, joiden voimakkuus tämän talousstruktuurin sisällä vaihtelee. Tämä tarkoittaa sitä, että talousstruktuurin sisällä on mahdollista harjoittaa toimintaa, joka on tämän talousstruktuurin dominoivan voiman muodon logiikan vastausta (Wright 2015). Tämä on todella merkittävä tosiasia vaihtoehtoja luodessa ja hahmoteltaessa, kuten todellisia utopioita käsittelevässä kappaleessa tulemme huomaamaan.

Wright on siis esittänyt normatiiviset ideaalit, joiden mukaan hänen mielestään yhteiskunnan tulisi rakentua ja, jotka eivät nyky-yhteiskunnassa toteudu. Näiden lisäksi Wright on esittänyt analyysin siitä millaisia todellisuudessa ilmenevät talousstruktuurit ovat ja tämä analyysi toimii pohjana sille, miten erilaisia yhteiskunnallisia vaihtoehtojen toteuttamista on mahdollista tavoitella.

Seuraavaksi käsiteltävä utopian käsite osoittaa miksi pelkkien normatiivisten ideaalien muotoilu ei vielä itsessään riitä tavoiteltaessa vaihtoehtoista yhteiskuntaa, vaan näiden lisäksi tarvitaan myös muita huomioon otettavia tekijöitä.

⁴ Kapitalismi ja sosialismi tarvitsevat, jonkinlaista valtion ohjausta ollakseen kestäviä ja etatismi ei voi koskaan sulkea täysin pois epävirallisia sosiaalisia verkostoja. Ks. Wright 2010a, 124.

3. UTOPIOISTA

3.1 Utopian käsitteen historia lyhyesti

Utopia termi on saanut alkunsa Thomas Moren teoksesta *Utopia*, jossa More kuvailee ihanteellista yhteiskuntaa edustavaa Utopian saarta. Terminä utopialla on kaksi eri merkitystä, jotka ovat ou-topos (paikka, jota ei ole, tai ei-paikka) ja eu-topos (hyvä paikka). Utopia yleisesti käsitettynä on ihanteellinen yhteiskunta, joka ei kuitenkaan ole olemassa ja jota tuskin tullaan koskaan saavuttamaan. Vaikka More oli ensimmäinen, joka käytti termiä utopia, ei utopioiden historia kuitenkaan ala Moresta, vaan utopioita on luotu paljon ennen 1500-lukua, jolloin Moren teos julkaistiin. Utooppista ajattelua ilmenee esimerkiksi antiikin filosofiassa ja juutalais-kristillisessä perinteessä (Lakkala 2014, 26). Merkittävimpänä utopiana ennen Moren teosta ainakin filosofisessa mielessä voidaan pitää Platonin valtiota. Valtio on toiminut myös Morelle selvänä innoittajana omassa teoksessaan (Itkonen-Kaila 1991, 15).

Utopia siis tarkoittaa onnellista paikkaa, joka ei ole olemassa. Utopiat ovat kuvauksia siitä millainen maailman tulisi kirjoittajan mielestä olla, mutta ei todellisuudessa ole. Näin ollen utopiat voivat toimia välineenä nykyisten olemassa olevien instituutioiden kritisoimiseen, mutta ne myös samalla näyttävät, miten yhteiskuntaa voitaisiin muuttaa paremmaksi. Kaikista yleisimmällä tasolla utopia onkin jotain parempaa, jota vasten nykytilaa voidaan verrata (Lakkala 2014, 26). On kuitenkin hyvä muistaa, että utopiat edustavat aina niiden kirjoittajien omia mielipiteitä ja arvoja, joten ne eivät koskaan voi kuvastaa kaikkien ihmisten käsitystä täydellisestä maailmasta. Tunnettu utopiatutkija Ruth Levitas (2010, 25) onkin huomauttanut, että utopia ei välttämättä ole paikka, jonka lukija kokee miellyttäväksi, koska toisen ihmisen utopia voi olla toisen ihmisen helvetti. Esimerkiksi Moren utopia sisältää orjuutta, mikä on hyvin kyseenalaista monen nykyihmisen näkökulmasta (ks. More 1991, 122–123). Orjuus Moren utopiassa on esimerkki myös toisesta asiasta, joka on hyvä ottaa huomioon utopioita käsiteltäessä eli siitä, että ne ovat aina aikansa tuotteita. Mielikuvituksemme on sidoksissa sosiaaliin ja historiallisiin olosuhteisiin, joissa elämme (Levitas 2017, 7). Olosuhteet joissa ihmiset elävät siis vaikuttavat siihen millaisena he ihanteellisen yhteiskunnan näkevät, mikä taas voi muuttaa tietyt historiassa luoduista utopioista ei-toivotuiksi yhteiskunniksi.

Lyhyesti käsiteltynä utopia on siis vaihtoehtoinen yhteiskunta, josta – ainakin utopian luojaan mielestä – puuttuu nykyhetken sisältämät ongelmat. Jos utopia tulkitaan ei-paikkana, kuten termin alkuperä antaa ymmärtää, niin nämä vaihtoehtoiset yhteiskunnat jäävät kuitenkin vain haaveiksi, joita ei koskaan voida sellaisinaan saavuttaa. Vaikka näin olisi, tarjoavat utopiat kuitenkin tärkeän välineen yhteiskunnan kriittiselle tarkastelulle, sillä ne voivat toimia kontrastina nykyhetkelle ja saada ihmiset näkemään erilaisia ongelmia, joita nykyiset yhteiskuntamme sisältävät.

3.2 Wrightin utopiakäsitys

Utopiat ovat Wrightin ajattelussa hyvin tärkeässä roolissa, vaikka Wright itse mieltää utopiat mahdottomiksi fantasioiksi siitä millainen todellisuus voisi ihanteellisesti olla.⁵ Utopiat ovat moraalisesti inspiroituneita suunnitelmia, joita ei sido realistiset pohdinnat ihmisen psykologiasta ja sosiaalisesta toteutettavuudesta (Wright 2010a, 5). Utopiat eivät siis ota huomioon sitä mikä on käytännössä mahdollista. Utopioita kuvastaa abstraktien ideaalien muotoilu ilman suunnitelmaa siitä, miten nämä ideaalit voisivat käytännössä toteutua erilaisissa yhteiskunnan instituutioissa. Utopiat ovat fantasiamaailmoja, joissa ideaalimme täydellisestä ja oikeudenmukaisesta maailmasta ovat täysin toteutuneet (Wright 2011, 37).

Wrightin mukaan utopian käsite perustuu kahteen periaatteeseen: 1. Elämme maailmassa, jossa suuri määrä kärsimystä on seurausta tavoista, joilla järjestämme sosiaalisia rakenteita ja instituutioita, ja 2. Ihmisillä on kyky kuvitella maailma, jossa tilanne ei olisi tällainen. Utopiat kuvaavat ihmisten kaipuuta pois todellisesta maailmasta ja sen aiheuttamasta kärsimyksestä. (Wright 2011, 37.)

Utopiat ovat maailmoja, joissa ihmiset voisivat kukoistaa ja elää merkityksellistä elämää. Ne ovat kuviteltuja yhteiskuntia, jotka perustuvat tietyille normatiivisille ideaaleille, jotka koetaan hyväksi ja joiden ajatellaan olevan sellaisia, että niiden tulisi ohjata sitä, miten

⁵ Utopiat tarkoittavat Wrightilla yhteiskuntia, joissa ideaalit oikeudenmukaisuudesta ja hyvyydestä ovat täysin toteutuneet. Wright ei siis väitä, etteikö olisi mahdollista toteuttaa erilaisia utooppisia ideaaleja yhteiskunnassa tai, että yhteiskunta ei voisi järjestyä näiden ideaalien mukaan. Wright kuitenkin ajattelee, että täydellinen yhteiskunta, jossa nämä ideaalit toteutuisivat täydellisesti, on mahdotonta saavuttaa. Ks. Wright 2011, 37.

järjestämme yhteiskunnassa erilaisia instituutioita ja sosiaalisia suhteita. Utopia on täydellinen maailma, jota hallitsee tietyt ideaalit, mutta jonka muotoilussa ei oteta huomioon, mitä näiden ideaalien toteuttaminen vaatii.

3.2.1 Utopiat vaihtoehtoina

Utopiat ovat siis kuviteltuja vaihtoehtoisia yhteiskuntia, jotka ovat vapaita nykyhetken haitoista. Wright on määritellyt kolme eri kriteeriä, joiden avulla erilaisia vaihtoehtoja voidaan arvioida. Nämä kriteerit ovat: 1. haluttavuus (desirability), 2. toimivuus (viability) ja 3. saavutettavuus (achievability). Haluttavuus tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että tulisi arvioida sisältääkö kuviteltu vaihtoehto sellaisia arvoja, joiden mukaan yhteiskunnan voitaisiin haluta järjestyvän. Toimivuus puolestaan tarkoittaa sen arvioimista, että tuottaisiko vaihtoehto toteutuessaan sellaisia seurauksia, joita sen toivottaisiin tuottavan suhteessa sen sisältämiin arvoihin. On Wrightin mukaan mahdollista, että vaihtoehto tuottaa erilaisia ei-tarkoitettuja seurauksia, joiden vuoksi tarkoitettut seuraukset, eivät toteudu, vaikka vaihtoehto itsessään saattaisi toteutua. Saavutettavuus puolestaan liittyy siihen voidaanko vaihtoehto toteuttaa konkreettisesti tietyssä historiallisessa hetkessä vai onko vaihtoehto haluttava ja toimiva, mutta sen toteuttaminen ei sen hetkessä poliittisessa ilmapiirissä ole mahdollista eli sitä ei voida saavuttaa. (Wright 2010a, 20–25.)

Utopiat sijaitsevat haluttavuuden alueella, koska ne perustuvat pääasiassa abstraktien periaatteiden muotoilemiseen institutionaalisen suunnittelun sijaan. Wright on kuitenkin korostanut, että haluttavuuden arviointi on tärkeää, koska se selventää käsitystä siitä millaiset arvot todella koemme hyviksi. (Wright 2010a, 20–21.) Utopiat koostuvat Wrightin käsityksen mukaan siis abstrakteista ideaaleista, jotka ihanteellisessa tilanteessa hallitsisivat yhteiskunnan instituutioita. Utopiat kuitenkin mahdottomuutensa vuoksi eivät voi olla toimivia tai saavutettavia ja tästä syystä ne pysyvät vain haluttavina vaihtoehtoina.

Voidaan ajatella, että yksi syy sille miksi utopioita on mahdotonta toteuttaa, liittyy talousstruktuurien rakenteeseen. Kuten edellä jo todettiin, ovat kaikki maailmassa ilmenevät talousstruktuurit hybridejä eli sekoituksia erilaisia vallan muotoja, jotka määrittelevät sen miten taloudellisia resursseja yhteiskunnassa jaetaan ja kenen omistuksessa ne ovat. Tällöin voitaisiin ajatella, että esimerkiksi täysin demokraattinen

yhteiskunta ei olisi mahdollinen, koska yhteiskunnassa tulee aina olemaan, joitain tämän arvon vastaisia instituutioita johtuen talousstruktuurien rakenteesta. Tapaukset, joissa vain yksi vallan muoto määrittelee resurssien jakoa elää vain teoreetikkojen fantasiaissa ja painajaisissa (Wright 2010a, 123). Mahdollista on vain vaikuttaa siihen millaisessa suhteessa erilaiset vallan muodot ovat keskenään, ei poistaa, jotain tavoitteiden vastaista vallan muotoa täysin.

Utopiat ovat kuviteltuja yhteiskuntia, jotka perustuvat haluttaviksi koettuihin ideaaleihin. Ne ovat toivottuja vaihtoehtoja nykyiselle yhteiskunnalliselle järjestykselle ja voivat toimia kritiikin välineenä sitä vastaan. Wright onkin määritellyt, että utopia voi kertoa, mitkä instituutiot ovat tavoiteltujen ideaalien vastaisia ja, mitkä instituutiot puolestaan edistävät näiden ideaalien toteutumista. Olisi kuitenkin mahdotonta luoda tarkka suunnitelma instituutioista, jotka täysin sisältävät kaikki utopian muodostavat ideaalit. (Wright 1971, 11.) Osittain tarkan institutionaalisen suunnitelman luomisen mahdottomuus johtuu siitä, että laajoissa kokonaisuuksissa ei voida ottaa huomioon kaikkia ei-tarkoitettuja seurauksia, jolloin ei ole mahdollista tietää tuottavatko suunnitelman kaikki instituutiot vain tarkoitettuja seurauksia, ja osittain siitä, että talousstruktuurien rakenne estää tällaisen kokonaisuuden toteutumisen itsessään.

Utopiat ovat hyödyllisiä ja tarpeellisia siinä mielessä, että ne auttavat lisäämään ymmärrystä siitä, minkälaisien arvojen varaan voisimme haluta yhteiskunnan rakentuvan. ”Mielestäni myös utopian idea on käyttökelpoinen tiettyjen syvimpien pyrkimystemme terävöittämisessä. Ei se tietenkään ole todellinen. Emme voi koskaan saavuttaa täydellisyyttä” (Wright, Lakkala & Pyykkönen 2018).

3.2.2 Utopia mittana

Edellä esitetyn perusteella utopioiden voidaan ajatella voivan toimia mittana yhteiskunnalliselle kehitykselle ja erilaisten arvojen toteutumiselle. Wrightin mukaan utopia voidaan mieltää eräänlaisena yhteiskuntatieteiden Jeesuksena siinä mielessä, että Jeesus on täydellinen ihminen, jota vasten ihminen voi itseään verrata ja kysyä itseltään, kuinka lähellä hän on tätä täydellisyyttä. Samoin voidaan käsittää utopian ja yhteiskunnan suhde. Utopia on täydellinen yhteiskunta, jota vasten nykyistä yhteiskuntaa voidaan verrata

ja katsoa kuinka lähellä se on ihanteellista yhteiskuntaa. (Wright, Lakkala & Pyykkönen 2018.)

Utopia voidaan mieltää välineenä, joka kertoo kuinka lähellä tai kaukana oma yhteiskuntamme on erilaisten normatiivisten ideaalien hallitsemaa yhteiskuntaa. Jos hyväksymme normatiiviksi ideaaleiksi Wrightin esittämät demokratia/vapaus, tasa-arvo/reiluus ja solidaarisuus/yhteisö, niin voimme verrata utopiaa vasten sitä, miten hyvin nämä ideaalit toteutuvat omassa yhteiskunnassamme ja mitä meidän tulisi tehdä sen eteen, että nämä ideaalit voisivat toteutua vielä paremmin. Utopiaa voi pyrkiä lähestymään ja nykyistä yhteiskuntaa voi verrata utopiaa vastan, jolloin tiedämme kuinka kaukana utopiasta vielä olemme.

Utopia on siis Wrightille haluttava, mutta ei mahdollinen yhteiskunta, koska Wright ei pidä täydellisten instituutioiden, jotka voisivat kadottaa kaiken inhimillisen kärsimyksen ja kurjuuden, luomista mahdollisena. Utopiat ovat abstrakteja malleja siitä millainen yhteiskunta ihanteellisesti voisi olla. Näistä abstrakteista malleista on kuitenkin mahdollista irrottaa osia ja toteuttaa niitä nykyhetkessä ja näin pyrkiä muuttamaan yhteiskuntaa parempaan suuntaan, vaikka täydellisyyttä ei voitaisikaan saavuttaa. Todelliset utopiat tarjoavat tähän keinon.

4. TODELLISET UTOPIAT

Utopiaa ei mahdottomuutensa vuoksi voida pitää erityisen mielekkäänä poliittisena tavoitteena. Wrightin käsityksen mukaan tarvitsemme utopioiden sijaan todellisia utopioita. Todelliset utopiat perustuvat utooppisiin ideaaleihin, jotka pohjautuvat ihmisten todelliseen potentiaaliin, ne ovat utooppisia päämääriä, jotka sisältävät saavutettavia väliasemia (Wright 2010a, 6). Utooppisia ideaaleja ovat esimerkiksi Wrightin esittämät emansipatorisen yhteiskuntatieteen pohjana toimivat arvoryppäät demokratia/vapaus, tasa-arvo/reiluus ja solidaarisuus/yhteisö.⁶ Todelliset utopiat pyrkivät toteuttamaan näitä utooppisia ideaaleja todellisuuden asettamissa rajoissa. Vaihtoehtoista maailmaa tulisi siis tavoitella ottaen huomioon se, mikä on todella mahdollista saavuttaa. Utopia ei kuulu tällaisiin asioihin, joten se ei päämääränä ole mielekäs. Utopian sijaan tulisi tavoitella vaihtoehtoista yhteiskuntaa, joka koostuu instituutioista, jotka toteuttavat utooppisia ideaaleja niin paljon kuin mahdollista todellisuuden asettamissa rajoitteissa. Tulisi tavoitella todellista utopiaa: utooppisia ideaaleja sisältävää yhteiskuntaa, joka on haluttavan lisäksi myös mahdollinen.

Todellisen utopian käsite on tietenkin ristiriitainen, koska utopiat mielletään täydellisiksi yhteiskunniksi, joita ei voida saavuttaa. Wright itsekin tiedostaa tämän ristiriidan ja hänen mukaansa käsitteen tarkoitus on viestittää ihmisille, että heidän tulisi pitää kiinni ideaaleistaan, mutta ottaa myös huomioon se, mikä on todella mahdollista. (Wright, Lakkala & Pyykkönen 2018.) Ihmisten ei siis tulisi pyrkiä ajamaan muutosta huomioimatta sitä, mikä tietyssä historiallisessa ja sosiaalisessa kontekstissa on toteutettavissa. Todellisen utopian käsitteellä on myös toisenlainen merkitys, sillä se viittaa myös todellisiin pyrkimyksiin toteuttaa utooppisia ideaaleja (Lakkala 2020, 74). Yhdistettäessä nämä kaksi merkitystä voitaisiin sanoa, että todelliset utopiat todellisia pyrkimyksiä haastaa vallalla olevia instituutioita ja sosiaalisia rakenteita luomalla ja hahmottelemalla vaihtoehtoja, jotka sisältävät utooppisia ihanteita, mutta niiden luomisessa ja toteuttamisessa otetaan huomioon todellisuuden asettamat rajoitteet. Todellisia utopioita voidaan löytää olemassa olevista instituutioista ja ehdotuksista uusille institutionaalisille

⁶ Wright määrittää todelliset utopiat osaksi emansipatorista yhteiskuntatiedettä, jolloin puhuessaan utooppisista ideaaleista Wright tarkoittaa samalla emansipaatiota edistäviä ideaaleja.

suunnitelmille, jotka sisältävät emansipatorisia ideaaleja (Wright 2015).⁷ Todellisen utopian käsite siis pyrkii sekä kuvaamaan että ratkaisemaan todellisuuden ja utopian välillä olevan ristiriidan ottamalla huomioon molemmat.

Jotta vaihtoehtoinen maailma, joka rakentuu utooppisille ideaaleille, voisi tulla todelliseksi, tarvitaan käsitys siitä millaisia utooppisia ideaaleja sisältäviä toimivia instituutioita ja institutionaalisia ehdotuksia on jo olemassa. Nämä instituutiot ja institutionaaliset ehdotukset toimivat mallina sille, miten vaihtoehtoinen yhteiskunta voisi rakentua, koska ne ovat utooppisia ideaaleja sisältäviä toimivia vaihtoehtoja. Abstrakteja ideaaleja ei tule pyrkiä toteuttamaan suunnitelmattomasti, vaan tulisi luoda selkeä käsitys toimivista vaihtoehtoisista instituutioista (Wright 2010a, 24).

Todelliset utopiat siis yrittävät toteuttaa parempaa vaihtoehtoista maailmaa siinä maailmassa, jossa nyt elämme. Todelliset utopiat kuvaavat vaihtoehtoisen maailman ja etsivät sosiaalisia innovaatioita, joita voimme toteuttaa tämän hetkessä tilassa (Wright 2016). Todellisiksi utopioiksi voidaan näin ollen laskea kaikki sellaiset instituutiot ja pyrkimykset, jotka jollain tavalla tuovat utooppisia ideaaleja todellisuuteen eli toteuttavat sellaisia arvoja ja periaatteita, joiden mukaan ihanteellinen yhteiskunta järjestyisi ja pyrkivät liikuttamaan yhteiskuntaa kohti tätä ihannetta. Wrightin (2016) mukaan todelliset utopiat prefiguroivat kokonaisvaltaisempia vaihtoehtoja ja liikuttavat meitä niitä kohti. Ne siis tuovat osia tällaisesta kokonaisvaltaisemmasta vaihtoehdosta todellisuuteen. Todelliset utopiat ovat pyrkimyksiä toteuttaa utooppisia ideaaleja tämän hetkessä maailmassa, mutta ne samalla näyttävät ihmisille millainen eritavalla järjestetty yhteiskunta voisi olla. Todellisilla utopioilla on siis potentiaali riittävästi laajentuessaan synnyttää kokonaan toisenlainen utooppisia ideaaleja toteuttava yhteiskunta. Todellisten utopioiden ”utooppisuus” näin ollen perustuu siihen, että ne lisäävät sellaisten ideaalien toteutumista yhteiskunnassa, joiden voisimme toivoa ihanteellisessa tilanteessa toteutuvan yhteiskunnassa täydellisesti.

⁷ Todellisen utopian käsite siis kattaa myös kaikki instituutiot ja institutionaaliset suunnitelmat, jotka toteuttavat utooppisia ideaaleja ja näihin instituutioihin tulenkin tässä yhteydessä pääasiassa keskittymään päämäärän sijaan. Todelliset utopiat muodostavat päämäärän ja tavan päästä sinne (Wright 2015).

4.1 Todellisten utopioiden suhde utopiaan

Todelliset utopiat ja utopiat ovat läheisessä suhteessa keskenään, kuten todellisen utopian käsite jo viittaa. Todelliset utopiat ja utopiat on kuitenkin tärkeä erottaa toisistaan, koska ne ovat monessa suhteessa myös erilaisia. Ne eivät ole keskenään tasavertaisessa suhteessa, koska todellisten utopioiden olemassaolo vaatii utopioiden olemassaoloa, mutta utopioita voisi olla olemassa – abstraktissa mielessä – ilman, että todellisia utopioita olisi. Olemassaolon muoto onkin todellisten utopioiden ja perinteisten utopioiden suurin ero, koska todelliset utopiat ovat konkreettisesti olemassa ja niitä voidaan havaita maailmassa tai niillä on ainakin potentiaali tulla konkreettisesti olemassaoleviksi, kun taas utopiat ovat abstrakteja kuvauksia siitä millainen ihanteellinen yhteiskunta voisi olla, mutta ne jäävät tälle abstraktille tasolle eli eivät toteudu.

Utopiat tarjoavat erilaisia arvoja ja periaatteita, joiden mukaan voitaisiin järjestää vaihtoehtoinen, parempi yhteiskunta. Todellisia utopioita puolestaan syntyy, kun ihmiset alkavat toteuttaa näitä arvoja ja periaatteita luomalla konkreettisia vaihtoehtoja nykyisille instituutioille. Utopiat tarjoavat siis joukon arvoja ja periaatteita, jotka ihanteellisessa yhteiskunnassa toteutuisivat täydellisesti erilaisissa instituutioissa ja todelliset utopiat puolestaan pyrkivät toteuttamaan näitä arvoja ja periaatteita tämän hetkessä epätäydellisessä maailmassa samalla liikuttaen meitä kohti parempaa vaihtoehtoista yhteiskuntaa. Utopioiden ja todellisten utopioiden suhdetta voitaisiin näin ollen kuvata vuorovaikutukselliseksi suhteeksi, jossa utopiat tarjoavat ”rakennusaineita” paremmalle yhteiskunnalle, joita todelliset utopiat käyttävät ja näin liikuttavat yhteiskuntaa lähemmäs utopiaa. Utopiaa itsessään ei tietenkään voida koskaan saavuttaa niin kuin edellä jo todettiin, mutta siihen perustuvia ideaaleja on mahdollista sisällyttää erilaisiin instituutioihin. Todelliset utopiat siis toteuttavat utopiaa konkreettisesti erilaisten instituutioiden muodossa. Wright (2010a, 107–108) kuitenkin korostaa, että ei ole olemassa tietoa siitä millaisia reittejä on mahdollista kulkea matkalla kohti parempaa yhteiskuntaa tai millaisia esteitä tällä matkalla voi ilmetä. Todelliset utopiat kuitenkin näyttävät sen kuinka pitkälle olemme edenneet matkan aloituspisteestä ja utoppiset ideaalit tarjoavat päämäärän, jota todelliset utopiat prefiguroivat.

Todelliset utopiat pyrkivät toteuttamaan utopioita konkreettisesti luomalla vaihtoehtoja nykyisille instituutioille ja samalla pyrkivät liikuttamaan yhteiskuntaa kohti utooppien ideaalien toteutumista. Utopiat puolestaan tarjoavat arvoja ja periaatteita, jotka toimivat pohjana todellisten utopioiden luomiselle. Näiden kahden suhde on siis vuorovaikutuksellinen. Toisistaan utopiat ja todelliset utopiat eroavat siinä, että utopiat ovat täysin abstrakteja – jos utopiat ymmärretään Wrightin tapaan täydellisinä yhteiskuntina, jotka eivät voi toteutua – kun taas todelliset utopiat ovat konkreettisesti olemassa. Utopioita ja niiden luomista ei myöskään sido toimivuuden ja saavutettavuuden asettamat rajoitteet, vaan ainoastaan ihmisten mielikuvituksen rajat, kun taas todellisten utopioiden tulee ottaa huomioon mikä on todella mahdollista saavuttaa. Todellisia utopioita siis rajoittavat todellisuuden realiteetit, joista utopiat ovat vapaita.

4.2 Todellisten utopioiden suhde todellisuuteen

Todellisuus asettaa todellisten utopioiden toteuttamiselle useita erilaisia rajoitteita. Osa näistä rajoitteista liittyy siihen millaisia todellisia utopioita pystymme mieltämään saavutettavissa oleviksi ja osa rajoitteista puolestaan liittyy siihen, miten todellisia utopioita voidaan saavuttaa. Suurin rajoittava tekijä todellisten utopioiden saavuttamisessa on historiallinen ja sosiaalinen konteksti, jossa todellista utopiaa yritetään luoda. Erityisesti erilaiset mentaaliset tekijät vaikuttavat mahdollisuuteen saavuttaa todellisia utopioita, koska ne määrittävät sen mitä ihmiset pitävät mahdollisena. Wright hyväksyykin Karl Marxin esittämän näkemyksen siitä, että historiallinen konteksti ja vallitsevat sosiaaliset olosuhteet määrittävät sen, miten ihmiset pyrkivät saavuttamaan muutosta.

”Ihmiset tekevät itse historiaansa, mutta he eivät tee sitä mielensä mukaan, he eivät tee sitä omavalintaisissa, vaan välittömästi olemassaolevissa, annetuissa ja perinnöksi jääneissä olosuhteissa. Kaikkien edesmenneiden sukupolvien perinteet painavat vuorenraskaina elävien aivoja. Ja juuri kun ihmiset näyttävät olevan suorittamassa kumousta olosuhteissa ja itsessään, luomassa jotakin sellaista, jota ei vielä koskaan ole ollut olemassa, juuri sellaisina vallankumouksellisen kriisin kausina he manaavat hätääntyneinä palvelukseensa menneisyyden henkiä, lainaavat niiden nimiä, taistelutunnuksia ja pukuja esittääkseen maailmanhistorian uutta näytöstä

näissä kunnianarvoisissa vanhoissa valepuvuissa ja tällä lainakielellä” (Marx 1978, 148).

Ihmiset voivat siis kyllä halutessaan pyrkiä muuttamaan yhteiskunnallisia olosuhteita, mutta tämä muutokseen pyrkiminen ei tapahdu itsenäisesti, vaan siihen vaikuttaa sekä historiallinen että sosiaalinen konteksti. Mahdollisuuden rajat eivät ole riippumattomia siitä millaisiksi ihmiset nuo rajat mieltävät (Wright 2010a, 23). Tällä tarkoitetaan, että asiat, jotka kuvitellaan mahdottomiksi, eivät välttämättä todellisuudessa ole sitä, vaan ne mielletään sellaisiksi vain siitä syystä, että niiden uskotaan olevan mahdottomia. Se puolestaan mikä mielletään mahdolliseksi ja mikä mahdottomaksi määrittyy vahvasti sen mukaan millaisissa sosiaalisissa olosuhteissa ihmiset elävät ja miten erilaiset tahot luovat uskomuksia mahdollisuuden rajoista.

Toinen tapa, jolla todellisuus asettaa rajoitteita todellisten utopioiden luomiselle liittyy kollektiiviseen toimintaan ja erilaisten toimijoiden voimasuhteisiin. Muutokseen pyrittäessä on aina joukko ihmisiä, jotka vastustavat kyseistä muutosta ja haluaisivat pitää asiat ennallaan. Wright (2010a, 25) on kirjoittanut, että muutoksen onnistuminen riippuu aina muutosta ajavien ja vastustavien tahojen voimasuhteista. Tällöin jos todellisen utopian luomista vastustaa suuri joukko ihmisiä tai vastustava joukko on voimakas, niin todellista utopiaa ei saada toteutetuksi, ellei myös sitä ajava joukko ole suuri tai voimakas. Siihen kuinka suuri määrä toimijoita lähtee ajamaan muutosta vaikuttaa se, mikä koetaan mahdolliseksi eli halukkuus lähteä ajamaan muutosta riippuu vahvasti historiallisista ja sosiaalisista tekijöistä. Ihmisten valmius kollektiiviseen toimintaan, joka tähtää muutoksen aikaansaamiseen, onkin itseasiassa suurin todellisuuden todellisille utopioille asettama rajoite. Wright (2019, 119) on todennut, että diagnoosi nykyisistä yhteiskunnallisista ongelmista tai kuvaus haluttavista ja toimivista vaihtoehtoista ei vielä riitä, vaan jotta muutos voitaisiin saavuttaa, tarvitaan siihen sitoutuneita poliittisia toimijoita. Onkin itsestään selvää, että ilman todellisten utopioiden luomiseen motivoituneita ihmisiä, ei todellisia utopioita syntyisi lainkaan.

Se miten yhteiskunta järjestyy ja millaisia uskomuksia yhteiskunnassa elävillä ihmisillä on rajoittaa siis todellisten utopioiden luomista. Toisaalta se, miten yhteiskunnat todellisuudessa rakentuvat kuitenkin myös mahdollistaa todellisten utopioiden luomisen.

Kuten edellä on jo mainittu, niin Wright mieltää talousstruktuurit hybrideiksi, jotka sisältävät useita erilaisia vallan muotoja yhden vallan muodon sijaan ja ne koostuvat monista erilaisista rakenteista, suhteista ja toiminnoista. Todelliset utopiat rakennetaan hybridisten talousstruktuureiden maailmaan (Wright 2012, 387). Talousstruktuurien luonne mahdollistaa sen, että tietyn talousstruktuurin sisällä on mahdollista luoda erilaisia tämän talousstruktuurin vastaisia instituutioita ja suhteita. Wright (2010a, 322–328; 2015) kutsuu tällaista muutokseen pyrkivää strategiaa raottavaksi (interstitial) strategiaksi, jossa ideana on luoda vallitsevan struktuurin vastaisia tiloja tämän struktuurin sisällä ja puolustaa sekä laajentaa näitä tiloja mahdollisuuksien mukaan. Talousstruktuurit eivät ole yhtenäisiä kokonaisuuksia, vaan sisältävät erilaisia aukkoja ja halkeamia, joihin on mahdollista rakentaa todellisia utopioita, jotka ovat kyseisen talousstruktuurin logiikan vastaisia.

Todellisten utopioiden luomisessa, ylläpitämisessä tai laajentamisessa onnistuminen ei kuitenkaan ole mitenkään itsestään selvää, koska niihin liittyy jo aiemmin mainittu kollektiivisen toiminnan ongelma. Todelliset utopiat todennäköisesti tulevat aina saamaan vastustusta ja tämä vastustus voi olla vahvempaa kuin se voima, joka todellisten utopioiden luojilla ja kannattajilla on käytössään. Raottavan strategian ongelma on myös se, että tiloja joiden sisällä se voi toimia on rajallisesti ja ne ovat usein kapeita. Tästä syystä Wright onkin esittänyt, että raottavan strategian lisäksi tarvitaan myös symbioottinen (symbiotic) strategia, joka voisi laajentaa tiloja, joissa raottava strategia voisi toimia. Symbioottisessa strategiassa ajatuksena on, että erilaiset poliittiset järjestöt pyrkivät ajamaan uudistuksia, jotka muuttaisivat poliittiset olosuhteet suotuisammiksi todellisten utopioiden luomisen kannalta. (Wright 2010a, 337–365.)

Raottavan ja symbioottisen strategian lisäksi Wright (2010a, 308–320) on esitellyt vielä hajottavan (ruptural) strategian, jossa ajatuksena on nykyisten instituutioiden hajottaminen ja uusien rakentaminen niiden tilalle, mutta tätä strategiaa Wright ei pidä erityisen uskottavana tai toimivana nykyisessä maailmantilassa. Todellisten utopioiden luominen koostuu siis kahdesta erilaisesta toiminnasta. Ensimmäinen näistä on ruohonjuuritason toiminta, jossa erilaiset toimijat pyrkivät luomaan uudenlaisia tapoja järjestää sosiaalisia suhteita ja taloudellista toimintaa siellä missä se on mahdollista. Toinen toiminta on puolestaan tätä ruohonjuuritason toimintaa tukeva järjestöjen harjoittama poliittinen

toiminta, jossa pyritään erilaisin reformein parantamaan ihmisten elämänlaatua ja luomaan olosuhteita suotuisammiksi ruohonjuuritason toiminnalle.

Todellisuus asettaa todellisten utopioiden luomiselle erilaisia haasteita ja rajoitteita. Todellisten utopioiden olemassaolo kuitenkin jo itsessään osoittaa, että nämä haasteet ja rajoitteet eivät ole sellaisia, jotka estävät paremman maailman tavoittelun. Rajoitteet kuitenkin vahvasti säätelevät sitä, millä tavoilla päämääräämme ja sen ideaaleja on mahdollista tavoitella ja millaisia esteitä tällaisella toiminnalla tulee todennäköisesti olemaan. Todellisten utopioiden luominen ei näin ollen ole yksinkertaista tai helppoa, vaan kohtaa monia eri esteitä, joiden ylittämisessä onnistuminen tai epäonnistuminen riippuu useasta eri tekijästä, kuten poliittisten toimijoiden hallussa pitämästään voimasta sekä historiallisesta ja sosiaalisesta kontekstista. Näistä esteistä huolimatta ihmiset ovat onnistuneet luomaan useita erilaisia todellisia utopioita ja pyrkimyksiä todellisten utopioiden luomiseen voi löytää ympäri maailmaa.

4.3 Esimerkkejä todellisista utopioista

Wright on teoksissaan antanut useita esimerkkejä siitä millaisia todelliset utopiat voivat olla. Tässä yhteydessä tarkoitukseni on kuitenkin vain esitellä muutama Wrightin antamista esimerkeistä, koska se selkeyttää kuvaa siitä, mitä Wright todellisen utopian käsitteellään tarkoittaa ja miten todellisia utopioita voi ilmetä todellisuudessa. Valitsemani esimerkit eivät tarkoita, että nämä todelliset utopiat olisivat muita tärkeämpiä, vaan mielestäni ne antavat hyvän kokonaiskuvan todellisten utopioiden luonteesta ja siitä miten todellisia utopioita voidaan toteuttaa ja millä erilaisilla tavoilla ne voivat ilmetä.

4.3.1 Wikipedia

Wikipedia on yksi Wrightin esittämistä todellisista utopioista. Wikipedia on myös hyvä esimerkki todellisista utopioista siinä mielessä, että se kuvastaa, kuinka arkipäiväisiä asioita todelliset utopiat voivat olla. Hyvin harva ihminen todennäköisesti miettii käyttäessään Wikipediaa, että se on utooppisia ideaaleja edistävä instituutio, joka vie yhteiskuntaa eteenpäin kohti utooppista päämäärää. Kuitenkin voimme huomata, että Wikipedia itseasiassa sisältää tiettyjä utooppisia ideaaleja, joiden toteutuminen nykyisessä

yhteiskunnassamme ei ole itsestäänselvyys. Wikipedian idea on, että kaikki ihmiset pääsevät ilmaiseksi käyttämään Wikipediassa olevaa tietoa, kunhan heillä on pääsy internetiin (Wright 2019, 88). Tämä yhdistettynä siihen, että kirjastot – jotka ovat myös yksi esimerkki todellisista utopioista – yleensä tarjoavat tietokoneita, joilla pääsee internetiin tarkoittaa, että suurella määrällä ihmisiä on pääsy Wikipedian tarjoamaan ilmaiseen tietoon. Wikipedia myös tarjoaa oikeuden kenelle tahansa tuottaa sinne sisältöä, eikä kenelläkään yksittäisellä editoijalla ole erityisoikeuksia muiden yli sisällön tuottamisessa (Wright 2010a, 196). Wikipedia on näin ollen esimerkki tasa-arvon periaatteen toteutumisesta, koska se antaa kaikille internetin omaaville ihmisille samanarvoisen pääsyn informaatioon ja sen tuottamiseen. Tästä syystä Wikipedia on todellinen utopia, koska se ilmentää tiettyä utoopista ideaalia ja toteuttaa sitä nykyisessä todellisuudessa. Samoin se myös esittää näkymän siitä, miten informaation tarjoaminen ja tuottaminen voitaisiin järjestää laajemmin yhteiskunnassa. Wikipedia on yksi väliasemista matkalla kohti vaihtoehtoista yhteiskuntaa.

4.3.2 Perustulo

Perustulo on myös yksi ilmiöistä, jotka voidaan mieltää todelliseksi utopiaksi. Perustulo kuitenkin eroaa aiemmin esitellystä Wikipediasta siinä, että se ei ole ”todellinen” siinä mielessä, että se olisi olemassa maailmassa tällä hetkellä. Tällä tarkoitan, että perustulo ei ole yleisesti käytetty tapa erilaisissa valtioissa jakaa varallisuutta ja tästä syystä se pitäisi mieltää enemminkin suunnitelmana kuin olemassa olevana käytänteenä. Perustulo voidaan kuitenkin mieltää todelliseksi utopiaksi siitä syystä, että on olemassa aktiivisia pyrkimyksiä perustulon toteutumiselle ja perustulo on myöskin mahdollista saavuttaa eli on realistista uskoa, että perustulo voisi joskus tulla yleiseksi mekanismiksi valtiollisessa tulonjaossa. Wright (2010a, 217) määrittelee perustulon siten, että jokainen valtion laillinen asukas saa, joka kuukausi rahamäärän, joka vastaa kulttuurisesti määritettyä kunnioitettavan elintason rajaa. Perustulo tällöin edistäisi tasa-arvoa yhteiskunnassa, koska se tarjoaisi jokaiselle ihmiselle saman summan rahaa käytettäväkseen joka kuukausi. Wright on myös esittänyt, että perustulo voisi vahvistaa työläisten asemaa suhteessa pääomaan, mikä edistäisi demokratian arvon edistymistä, koska työläisillä olisi paremmat mahdollisuudet vaikuttaa työpaikoilla heitä koskevissa päätöksissä ja heillä olisi myös suurempi vapaus päättää siitä millaista työtä ylipäättään haluavat tehdä.

”Pitkällä aikavälillä runsas perustulo voi vaikuttaa työvoimaa vahvistavalla ja pääoman valtaa kaventavalla tavalla kolmesta syystä. Ensimmäinen, kun työvoimamarkkinat muuttuvat kapitalistisessa taloudessa niukemmiksi perustulon vaikutuksesta, tämä parantaa yksittäisen työntekijän neuvotteluasemaa. Toiseksi, työvoima kokonaisuudessaan on kollektiivisesti paremmassa neuvotteluasemassa, kun markkinat ovat niukat. Kolmanneksi, perustulo on eräänlainen lakkokassa vailla varauksia ja loppuun kulumisen vaaraa” (Wright 2010b, 82).

Perustulo on siis todellinen utopia, koska on todellisia olemassa olevia pyrkimyksiä perustulon toteuttamiseen, sen toteuttamisen tavoittelu on realistista ja perustulo edistäisi tasa-arvon ja demokratian arvojen toteutumista. Wrightille perustuloa on itseasiassa hyvin merkittävä todellinen utopia, koska sen tarjoama taloudellinen turva tarjoaisi ihmisille mahdollisuuden tehokkaampaan poliittiseen järjestäytymiseen, mikä voisi mahdollistaa uusia uudistuksia. ”[...] perustulo tukisi poliittista toimintaa, yhteisöllistä järjestäytymistä ja yhteiskunnallisia liikkeitä, sillä nämä ovat ennen muuta riippuvaisia ihmisten ajasta ja energiasta” (Wright 2010b, 84). Perustulo on siis merkittävä siinä mielessä, että sen voidaan ajatella olevan todellinen utopia, joka antaa ihmisille paremmat mahdollisuudet luoda uusia todellisia utopioita.

4.3.3 Työläisten osuuskunnat

Viimeinen käsittelemäni esimerkki todellisista utopioista on työläisten osuuskunnat. Näillä tarkoitetaan yrityksiä, jotka ovat niiden työntekijöiden omistuksesta. Perinteisissä kapitalistisissa yrityksissä on selkeä jako omistajien ja työntekijöiden välillä ja tätä vastaa myös jako omistuksessa ja vallassa (Wright 2011, 40). Kapitalistiset yritykset ovat siis demokratian periaatteen vastaisia, koska näissä työläinen ei pääse vaikuttamaan häntä koskevissa päätöksissä. Osuuskunnissa puolestaan omistajat ja työntekijät ovat samoja ihmisiä, jolloin tämä demokratian vastaisuus katoaa. Osuuskunnat tietenkin vaihtelevat luonteessaan suhteessa siihen, kuinka paljon yksittäinen työntekijä voi vaikuttaa yrityksen toimintaan. Vahvin versio osuuskunnasta on sellainen, että se on täysin työntekijöiden omistuksessa ja päätökset tehdään siten, että jokaisella työntekijällä on oikeus äänestää päätöksestä. Heikommassa muotoilussa työläisten omistama yritys voi tarkoittaa vain sitä,

että työntekijät omistavat yrityksen osakkeita. (Wright 2010a, 237–238.) Määritelmästä huolimatta voidaan osuuskuntia pitää todellisina utopioina, koska ne edistävät demokratian toteutumista yrityksissä, vaikkakin se, kuinka vahvaa demokratia yrityksessä on, riippuu siitä, miten omistus tässä yrityksessä järjestetään. Työläisten osuuskunnat siis edistävät demokratian arvoa ja ovat tästä syystä todellinen utopia.

Edellä esitetyistä esimerkeistä voidaan huomata, että todelliset utopiat ovat hyvin moninainen joukko erilaisia instituutioita ja mekanismeja. Todelliset utopiat voivat esimerkiksi olla yksittäisiä yrityksiä, erilaisia valtiollisia instituutioita, uusia tapoja tuottaa ja jakaa hyödykkeitä tai teoreettisia suunnitelmia, jotka eivät vielä ole todellisuudessa toteutuneet, mutta joilla on realistinen potentiaali toteutua. Todellisten utopioiden joukko on hyvin suuri ja tässä tutkielmassa käsitellyt todelliset utopiat olivat vain pieni katsaus siihen millaisia todelliset utopiat voivat olla. Vaikka todelliset utopiat ovat joukkona hyvin moninainen, on niillä kuitenkin yhdistävinä tekijöinä realistinen toimivuus ja se, että ne toteuttavat ideaaleja joiden, mukaan voisimme haluta vaihtoehtoisen yhteiskunnan rakentuvan. Todellisten utopioiden yksi määrittävistä tekijöistä on, että ne eivät pyri vain toteuttamaan tiettyjä ideaaleja yhteiskunnassa, vaan ne pyrkivät muuttamaan yhteiskunnan näiden ideaalien mukaiseksi. Tällöin esimerkiksi pyrkimykset, joissa yhteiskunta halutaan pohjimmiltaan säilyttää ennallaan, mutta toteuttaa, joitain ideaaleja sen instituutioissa, eivät ole todellisia utopioita. Ei siis riitä, että nyky-yhteiskunta tehdään siedettävämmäksi erilaisilla uudistuksilla, vaan todellisten utopioiden ideaan liittyy oleellisesti käsitys siitä, että tulisi tavoitella vaihtoehtoista yhteiskuntaa, joka rakentuu erilaisille arvoille, kuin nykyinen. Muutokseen pyrkimyksen laajuus onkin se, mikä erottaa todelliset utopiat sellaisista poliittisista pyrkimyksistä, joissa elämä yritetään vain tehdä siedettävämmäksi nykyisen järjestelmän sisällä.

Todellisen utopian käsite ei kuitenkaan ole vailla ongelmia. Yksi ongelma, joka todellisiin utopioihin liittyy on, että ne tietyllä tavalla vievät merkitystä utopian käsitteeltä. Utopiat on perinteisesti mielletty täydellisinä yhteiskuntina, jotka ovat vapaita kärsimyksestä ja joissa ihmiset voivat elää kukoistavaa elämää. Jos taas todelliset utopiat voivat olla mitä tahansa utoppisia ideaaleja ilmentäviä instituutioita tai institutionaalisia suunnitelmia, jotka

liikuttavat yhteiskuntaa kohti vaihtoehtoista tilaa, niin tällä on mahdollisuus laskea itse utopian käsitteen arvoa. Jos siis arkisiksi mielletyt asiat, kuten esimerkiksi kirjastot ja Wikipedia ovat todellisia utopioita, niin tämä saattaa laskea utopia käsitteen arvoa ihmisten mielissä. Toisaalta voidaan ajatella, että todelliset utopiat ovat hyödyllisiä juuri siitä syystä, että ne näyttävät ihmisille, että utopioiden ei tarvitse olla täydellisiä kokonaisuuksia, jotka ovat mahdollisia vain ihmisten mielikuvituksessa, vaan utooppisia piirteitä voi löytää monesta täysin arkiseksi mielletystä asiasta.

Todelliset utopiat ovat todiste siitä, että on mahdollista toteuttaa utooppisia ideaaleja nykyhetken instituutioissa. Vaihtoehtoisesta yhteiskunnasta on siis mahdollista tuoda osia nykyhetkeen. Se onko päämääränä toimiva demokratian, tasa-arvon ja solidaarisuuden ideaaleihin perustuva yhteiskunta mahdollista saavuttaa on epävarmaa, mutta jokainen luotu todellinen utopia liikuttaa maailmaa lähemmäs tätä tavoitetta. Wright itse on todennut, että ei ole varmaa voiko vaihtoehtoinen emansipatorisiin ideaaleihin perustuva yhteiskunta koskaan tulla toimivaksi, koska emme tiedä, mitkä ovat näiden ideaalien toteuttamisen rajat. Tällaisessa tilanteessa parasta mitä voi tehdä, on luoda instituutioita, jotka testaavat näitä rajoja samalla pyrkien laajentamaan niitä. Tällöin emme Wrightin mukaan vain visioi todellisia utopioita, vaan teemme utopiasta totta. (Wright 2010a, 372–373.) Todellisten utopioiden luominen voidaan nähdä todistuksena, että toisenlainen maailma on mahdollinen. Tämä maailma ei välttämättä ole päämääränä toimiva yhteiskunta, jonka instituutiot toteuttavat emansipatorisia ideaaleja, koska tämän toimivuudesta ei ole saatavilla varmaa tietoa. Toisenlainen maailma on kuitenkin mahdollinen siinä mielessä, että nyky-yhteiskuntaa on mahdollista todellisten utopioiden avulla liikuttaa suuntaan, jossa emansipatoristen ideaalien merkitys on kasvanut, vaikka yhteiskunta itsessään olisi edelleen pohjimmiltaan näiden ideaalien vastainen.

5. TODELLISTEN UTOPIOIDEN FUNKTIOITA

Todellisilla utopioilla voidaan ajatella olevan useita erilaisia funktioita. Osa näistä funktioista on ilmennyt jo edellisessä kappaleessa. Tällaisia ovat mm. utooppisten ideaalien toteuttaminen tämän hetkisessä maailmassa ja yhteiskunnan liikuttaminen lähemmäs utooppisia ideaaleja. Tässä kappaleessa tarkoituksena on esitellä muutama funktio lisää näiden jo edellä mainittujen lisäksi. Tulevat funktiot eivät ole mitenkään kattava lista siitä, millaisia funktioita todellisilla utopioilla voi olla, vaan ne ovat funktioita, joiden esittelyn koen itse tärkeäksi ja mielekkääksi.

5.1 Vaihtoehtojen tarjoaminen

Nykyistä poliittista ilmapiiriä näyttäisi hallitsevan vaihtoehdottomuuden ja tulevaisuudettomuuden tila, mikä ilmenee neoliberaalin kapitalismin ja liberaalin demokratian hyväksymisenä itsestäänselvyyksinä. Nykyistä tilannetta kuvaavat hyvin Margaret Thatcherin (1980) lausunto siitä, miten muita todellisia vaihtoehtoja ei ole ja Francis Fukuyaman (1992, 11–12) ajatus liberaalista demokratiasta historian päätepisteenä. Nykytilanteelle ei siis toisin sanoen nähdä olevan vaihtoehtoja tai, jos vaihtoehtoja on, niin ne eivät ole vakavasti otettavia. ”Nyky politiikassa unelmoiminen ja visioiminen eivät ole muodissa, ja parhaiten politiikassa vaikuttavat menestyvän maltillisia nyky-yhteiskunnan ja talousjärjestelmän ylläpitämistä tukevia lausuntoja antavat ’realistit’. Nykypolitiikan oudoin ja kenties vaarallisin piirre onkin politiikkaan keskeisesti kuuluvan tulevaisuushorisontin hävittäminen” (Jakonen 2020, 88). Vallitsee siis ilmapiiri, jossa vaihtoehtoisia tapoja järjestää taloudellisia ja sosiaalisia suhteita ei haluta ehdottaa, koska niillä ei menesty politiikassa tai vaihtoehtoisia tapoja ei ylipäättäen ajatella olevan.

Todelliset utopiat kuitenkin ovat vaihtoehtoja, ja vaihtoehtoina sellaisia, jotka ovat toteutuessaan toimivia. Todelliset utopiat ovat todiste siitä, että oletus realististen vaihtoehtojen puutteesta on virheellinen. Näin ollen voidaan ajatella, että todellisia utopioita luomalla, ja laajentamalla jo olemassa olevia todellisia utopioita voitaisiin ehkä myös pystyä pääsemään eroon tulevaisuudettomuudesta ja vaihtoehdottomuudesta, joka nykypolitiikassa vallitsee. Todellisilla utopioilla on mahdollisuus esittää haaste nykyiselle poliittiselle ilmapiirille todistamalla, että vaihtoehtoisia tapoja yhteiskunnan järjestämiselle

todella on olemassa. Ei tietenkään ole varmaa, että näin tapahtuisi, koska on aivan mahdollista vain sivuuttaa todelliset utopiat yksittäisinä kokeiluina, joita ei voitaisi laajentaa kovin paljoa. Se, että ihmiset eivät suostu näkemään vaihtoehtoja ei kuitenkaan tarkoita, etteikö vaihtoehtoja olisi olemassa.

Fredric Jameson (1994, xii) on teoksessaan *The Seeds of Time* sanonut, että ihmisten on helpompi kuvitella maan ja luonnon tuhoutuminen kuin kapitalismin hajoaminen. Kapitalismi nähdään osana luonnollista järjestystä ja suurin osa maailman ihmisistä ei enää usko sille olevan vaihtoehtoa (Wright 2010a, 1). Todellisilla utopioilla ja niiden ilmentämällä utooppisilla ideaaleilla voisi olla mahdollisuus muuttaa ihmisten käsityksiä siten, että kapitalismin loppu olisi helpompi kuvitella. Tämä ei ole väite siitä, että todelliset utopiat tällä hetkellä pystyisivät haastamaan kapitalismin tai, että ne välttämättä ikinä pystyvät. Todellisilla utopioilla on kuitenkin mahdollisuus näyttää ihmisille, että nykytilanne ei ole ainut mahdollinen ja, että on olemassa jo nyt toimivia vaihtoehtoja sille, miten taloudellisia ja sosiaalisia suhteita voidaan yhteiskunnassa järjestää. Utopiat voivat haastaa vallitsevia itsestänselvyyksiä ja osoittaa, että ne eivät ole niin itsestään selviä kuin niiden ajatellaan olevan (Jakonen 2020, 91). Todellisten utopioiden yksi tärkeimmistä funktioista onkin haastaa nykyisiä instituutioita ja rakenteita sekä osoittaa, että vaihtoehtoja näille on jo olemassa ja tällä tavalla myös vakuuttaa ihmisiä siitä, että vaihtoehtoisen maailman saavuttaminen ei ole mahdotonta.

5.2 Toimintaan motivointi

Toinen todellisten utopioiden funktio on ihmisten motivointi muutokseen pyrkivään toimintaan. Yksi suurimmista ongelmista muutoksen aikaansaamisessa liittyy aina siihen, miten saada mahdollisimman suuri joukko ihmisiä, jonkin asiaan taakse ja ajamaan muutosta. Tämä ei ongelmana ole mitenkään yksinkertainen ratkaista, koska kaikki poliittiset pyrkimykset vaativat ihmisiltä paljon aikaa ja energiaa, jolloin ihmiset voivat helposti jättäytyä pois poliittisesta toiminnasta, jos eivät koe toimintaa tarpeeksi motivoivaksi tai tavoitetta mahdolliseksi saavuttaa. Edellä myös puhuttiin siitä, miten vallalla on ilmapiiri, jossa realistisia vaihtoehtoja nykytilalle ei uskota olevan. Tällöin yksilö saattaa ajatella nykytilan olevan riittävän hyvä ja jättää väliin pyrkimykset muutokseen, koska ei usko niiden johtavan mihinkään. Wright (2011, 42) onkin

huomauttanut, että ihmisten tyytymättömyys olemassa oleviin olosuhteisiin määrittyy osittain sen mukaan uskovatko he toimivien vaihtoehtojen olevan mahdollisia. Tällöin, jos yksilö ei usko toimivien vaihtoehtojen mahdollisuuteen, hyväksyy hän nykytilan ja saattaa olla siihen jopa suhteellisen tyytyväinen.

Todelliset utopiat voivat kuitenkin motivoida ihmisiä toimimaan muutoksen hyväksi siinä mielessä, että ollessaan toimivia vaihtoehtoja, ne näyttävät nykytilassa ilmeneviä epäkohtia. Todelliset utopiat siis sen lisäksi, että ilmentävät utooppisia ideaaleja myös näyttävät, miten nykymaailman instituutiot ja tavat järjestää taloudellisia ja sosiaalisia suhteita eivät ilmennä näitä ideaaleja ja ovat itseasiassa usein näiden vastaisia. Tällainen yhteiskunnan epäkohtien näyttäminen sekä tyytymättömyyden synnyttäminen ja kasvattaminen voi motivoida ihmisiä toimintaan näiden epäkohtien korjaamiseksi. Yhteiskunnallisten epäkohtien korjaamisesta motivoituneet ihmiset puolestaan voivat päätyä luomaan uusia todellisia utopioita pyrkiessään toteuttamaan niitä utooppisia ideaaleja, joiden toteuttamisen aiemmat todelliset utopiat ovat näyttäneet mahdolliseksi. Todelliset utopiat näin ollen voivat motivoida ihmisiä poliittiseen toimintaan ja luomaan uusia todellisia utopioita. Se kuinka tehokasta tällainen motivointi on, riippuu tietenkin siitä kuinka paljon todellisia utopioita on jo ennestään, kuinka laajoja ne ovat ja kuinka suuri määrä ihmisiä on niistä tietoisia. Todellisten utopioiden määrä siis riippuu osittain myös siitä, miten tietoisia ihmiset todellisista utopioista ovat, koska tämä vaikuttaa heidän haluunsa luoda itse omia todellisia utopioitaan. Todellisilla utopioilla on siis kyky motivoida ihmisiä muuttamaan maailmaa ja luomaan uusia todellisia utopioita sekä laajentamaan jo valmiita todellisia utopioita ja tämän voidaan ajatella olevan erittäin tärkeä todellisten utopioiden funktio.

5.3 Utopiakäsitteen kunnianpalautus

Kolmas funktio, joka todellisilla utopioilla voidaan ajatella olevan, liittyy siihen millaisessa tilassa utopian käsite on tällä hetkellä eli, miten utopia nykyisin yleensä poliittisesti mielletään. Ruth Levitas (2010, 4) on huomauttanut, että toisten ehdotusten hylkääminen utooppisina ja epärealistisina omien suunnitelmien mainostamiseksi, on tullut olennaiseksi osaksi poliittista prosessia. Utopia tällöin mielletään negatiivisesti tarpeettomana haaveiluna, jolla ei ole yhteyttä siihen mikä on todellisuudessa mahdollista.

Jälkimmäinen osa lauseesta tietenkin on totta, koska utopiat eivät sellaisinaan voi toteutua, mutta se, että paremman maailman tavoittelu ja mielikuvituksellisuus poliittisissa päämäärissä mielletään huonoksi asiaksi, on äärimmäisen vaarallista.

Toinen utopian käsitteeseen liittyvä negatiivinen piirre on, että utopiat ja utooppinen ajattelu voidaan helposti yhdistää totalitaristisiin valtioihin, kuten Neuvostoliittoon. Yksi tapa nähdä utopiat on käsittää ne irrelevantteina fantasioina tai painajaisina, jotka johtavat totalitarismiin (Levitas 2013, 42). On tietenkin totta, että Neuvostoliitto syntyi utooppisten ideaalien tavoittelusta ja on myös totta, että Neuvostoliitosta ei tullut sellaista työläisten paratiisia, jollaisena se markkinoi itseään. Utooppisten ideaalien toteuttaminen voi sisältää haitallisia seurauksia (Böker 2017, 90). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki utopiat välttämättä johtaisivat totalitarismiin.⁸

Todelliset utopiat nähdäkseni pystyvät osittain kumoamaan molemmat näistä utopiaan liittyvistä negatiivisista oletuksista. Ensinäkin todelliset utopiat todistavat, että utooppiset ideaalit eivät ole vain turhaa ja epärealistista haaveilua, koska näitä ideaaleja on mahdollista toteuttaa erilaisin tavoin niin kuin useat nyky maailman todelliset utopiat todistavat. Utooppisten ideaalien pitäminen politiikan keskiössä ei siis ole mitenkään epärealistista, koska niiden toteutumista on jo tapahtunut useassa erilaisessa institutionaalisessa järjestelyssä. Samoin pelko totalitarismista suhteessa todellisiin utopioihin on perusteeton tai ainakin liioiteltu, koska Wrightin todelliset utopiat rakentuvat demokratian, tasa-arvon, solidaarisuuden pohjalle ja ei ole uskottavaa ajatella, että instituutiot, jotka toteuttavat näitä arvoja edistäisivät totalitarismia. On tietenkin mahdollista pyrkiä luomaan utopioita, jotka olisivat luonteeltaan totalitaristisia ja maailmasta löytyy varmasti useitakin tällaisia pyrkimyksiä. Wrightin todelliset utopiat kuitenkin todistavat, että päätyminen totalitarismiin, ei ole utopioihin sisäänrakennettu ominaisuus. Näin ollen voidaan sanoa, että todelliset utopiat ikään kuin puhdistavat utopian nimen näistä kahdesta virheellisestä oletuksesta.

⁸ Marit Böker on esittänyt, että Wrightin todelliset utopiat sisältävät totalitaarisia elementtejä, mutta itse en pidä tätä kritiikkiä kovin uskottavana, kun otetaan huomioon todellisten utopioiden luonne, kuten tulen myöhemmin perustelevaan. Ks. Böker 2017, 94.

6. LOPUKSI

Erik Olin Wrightin todelliset utopiat osoittavat, että vaikka utopiat itsessään olisivat saavuttamattomissa, eivät ne silti ole tarpeettomia fantasioita, koska ne sisältävät piirteitä, jotka voidaan tuoda maailmaan erilaisten instituutioiden ja mekanismien muodossa. Wright todistaa, että utopioiden ei tarvitse olla Moren utopian kaltaisia kaukaisia saaria, joiden sijaintia kukaan ei tiedä (ks. More 1991, 172), vaan voimme havaita erilaisia utopioita jatkuvasti arkielämässä ja olla niiden kanssa tekemisissä. Todelliset utopiat ovat todistus siitä, että vaihtoehtoja nykytilalle on olemassa ja näiden vaihtoehtojen toteuttaminen käytännössä, ei ole haaveilua tai liiallisesta mielikuvituksellisuutta, vaan mahdollisuuden rajojen sisällä. Todelliset utopiat ovat toki tällä hetkellä suhteellisen pieniä ja toisistaan irrallisia institutionaalisia järjestelyjä, mutta ne osoittavat, että nämä järjestelyt toimivat ja niiden laajentaminen koskemaan koko yhteiskuntaa on mahdollista, se vain vaatii huomattavasti työtä erilaisilta poliittisilta liikkeiltä. Todellisten utopioiden luominen osoittaa, että toisenlainen maailma on mahdollinen (Wright 2016).

Utooppiset ideaalit eivät todellisten utopioiden myötä ole siis epärealistisia tai irrelevantteja, vaan ne ovat aito keino saada aikaan muutosta sekä puoluepolitiikassa että ruohonjuuritasolla. Se, että utooppiset ideaalit ovat nykypolitiikassa korvautuneet status quo:n ylläpitämisellä ja ”realistisilla” tavoitteilla on vaarallista, koska Marit Bökerin (2017, 91) mukaan ilman utooppisia visioita yksilöltä puuttuu tapa kriittisesti tarkastella maailmaa. Todelliset utopiat voivat toimia välineenä vakuuttaa, ihmiset jälleen siitä, että radikaalit pyrkimykset ovat mahdollisia toteuttaa, vaikka ne saisivatkin vastustusta muutoksen vastaisilta tahoilta. Kaikki yhteiskuntaa merkittävästi eteenpäin vievä poliittinen muutos on aina radikaalia. Tästä esimerkkeinä voivat toimia äänioikeus, kahdeksantuntinen työpäivä tai vaikka kirjastopalvelut. Suomessa edellä mainitut ovat jo pitkälti itsestäänselvyyskysymyksiä, mutta niitä ajaneet ihmiset olivat aikansa utopisteja ja haaveilijoita.

Tiivistettynä todelliset utopiat ovat instituutioita, mekanismeja; uudenlaisia tapoja järjestää taloudellisia ja sosiaalisia suhteita, jotka ilmentävät utooppisia ideoita ja prefiguroivat parempaa maailmaa. Ne ovat osoitus siitä, että mielikuvitus ja haaveilu ovat tärkeitä poliittisessa toiminnassa. Todelliset utopiat ovat väliasemia matkalla kohti vaihtoehtoista

yhteiskuntaa, jota emme välttämättä koskaan saavuta, mutta jota voimme lähestyä. Samalla todelliset utopiat myös parantavat ihmisten elämänlaatua käytännössä lisäämällä yhteiskunnan oikeudenmukaisuutta toteuttamalla emansipatorisia ideoita. Todelliset utopiat muuttavat ei-paikat saavutettaviksi (Wright 2015).

Utopiaa ymmärrettynä täydellisenä yhteiskuntana, ei ihmiskunta – ainakaan Wrightin mukaan – tule koskaan saavuttamaan sellaisenaan, mutta tämä ei tarkoita etteikö ihmiskunta voisi silti nauttia, joistain utopian rakennusaloista. Todelliset utopiat ovat näitä rakennusaloja ja ihmisillä on kykeneväisyys luoda niitä lisää sekä mahdollisesti rakentaa yhteiskunta, joka pohjautuu utooppisiin ideoihin, mutta toteuttaa näitä ideoita todellisuuden asettamissa rajoissa. Pohjimmiltaan todelliset utopiat ovat osoitus siitä, että toisenlaista maailmaa kannattaa tavoitella, koska vaikka emme sitä koskaan saavuttaisi, on yhteiskuntamme tämän prosessin seurauksena todennäköisesti parempi ja oikeudenmukaisempi, kun vertaamme sitä pisteeseen, josta aloitimme.

LÄHTEET

- Böker, Marit (2017): *The Concept of Realistic Utopia: Ideal Theory as Critique*. *Constellations* 24:1, 89–100.
- Fukuyama, Francis (1992): *Historian Loppu ja Viimeinen Ihminen*. Suomentanut Heikki Eskelinen. Juva: WSOY.
- Itkonen-Kaila, Marja (1991): *Thomas More ja hänen Utopiansa*. Teoksessa *More, Thomas: Utopia*. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila. 3. painos. Juva: WSOY, 7–21.
- Jacoby, Russel (2011): *Real Men Find Real Utopias*. *Dissent* 58:1, 95–98.
- Jakonen, Mikko (2020): *Konflikti: Talous ja politiikka*. Helsinki: Into.
- Jameson, Fredric (1994): *The Seeds of Time*. New York: Columbia University Press.
- Lakkala, Keijo (2014): *Utopia tänään: yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiaa*. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Lakkala, Keijo (2020): *Luokasta Utopiaan: Erik Olin Wrightin myöhäistuotannosta*. *Poliittinen Talous* 8:1, 70–86. Saatavilla <https://journal.fi/poliittinentalous/article/view/97347>, luettu 25.4.2021.
- Levitas, Ruth (2010): *The concept of Utopia*. 2. painos. Oxford: Peter Lang.
- Levitas, Ruth (2013): *Some varieties of utopian method*. *Irish Journal of Sociology* 21:2, 41–50.
- Levitas, Ruth (2017): *Where there is no vision, the people perish: A utopian ethic for a transformed future*. Centre for the Understanding of Sustainable Prosperity Essay Series on

Ethics of Sustainable Prosperity, Essay No. 5. Saatavilla
<https://www.cusp.ac.uk/themes/m/m1-5/>, luettu 26.4.2021.

Marx, Karl (1978): Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista. Suomentajaa ei mainittu. Teoksessa Marx, Karl & Engels, Friedrich: Valitut teokset 3. Moskova: Kustannusliike Edistys, 148–259.

More, Thomas (1991): Utopia. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila. 3. painos. Juva: WSOY.

Thatcher, Margaret (1980): Speech to Conservative Women's Conference. Margaret Thatcher Foundation. Saatavilla <https://www.margaretthatcher.org/document/104368>, luettu 25.4.2021.

Wright, Erik Olin (1971): Transcript of Utopia & Revolution Seminar. Graduate Theological Union. Berkeley, California. January 1971. Prepared by Erik Olin Wright. Saatavilla <https://www.ssc.wisc.edu/~wright/Utopia%20&%20Revolution.pdf>, luettu 25.4.2021.

Wright, Erik Olin (2010a): Envisioning Real Utopias. Lontoo; New York: Verso.

Wright, Erik Olin (2010b): Perustulo sosialistisena projektina. Suomentanut Taneli Tuominen. Teoksessa Holm, Ruurik & Laura Tuominen (toim.): Peruste 1/2010. Omistus. Helsinki: Vasemmistofoorumi, 72–85.

Wright, Erik Olin (2011): Real Utopias. Contexts 10:2, 36–42.

Wright, Erik Olin (2012): Taking the social in socialism seriously. Julkaisussa Discussion Forum: On Erik Olin Wright's Envisioning Real Utopias, London and New York, NY, Verso, 2010. Socio-economic Review 10:2, 386–402.

Wright, Erik Olin (2015): How to Be an Anticapitalist Today. Jacobin. Saatavilla <https://www.jacobinmag.com/2015/12/erik-olin-wright-real-utopias-anticapitalism-democracy/>, luettu 25.4.2021.

Wright, Erik Olin (2016): Socialism and Real Utopias. Teoksessa Hahnel, Robin & Wright, Erik Olin: Alternatives to Capitalism: Proposals for a Democratic Economy. [E-kirja] Lontoo; New York: Verso.

Wright, Erik Olin (2019): How to Be an Anticapitalist in the Twenty-First Century. Lontoo; New York: Verso.

Wright, Erik Olin, Lakkala, Keijo & Pyykkönen, Miikka (2018): Sosialismi ja utopia – vastausvuorossa Erik Olin Wright. Niin et näin 1/18. Saatavilla <https://netn.fi/artikkeli/sosialismi-ja-utopia-tanaan-vastausvuorossa-erik-olin-wright>, luettu 24.4.2021.